

OLOF PALME

1 (16)

Socialdemokratiska
Partiets konferens
om arbetsmiljö och
medinflytande i
Stockholm 1.2.1973.

Politik för bättre arbetsmiljö

Det var någon som påpekade vid dagens konferens att för tre år sedan existerade inte ordet arbetsmiljö. Det ger på sitt sätt en intressant belysning till hur en stor facklig och politisk fråga så småningom växer fram, får egen kraft och blir en central politisk fråga. Debatten började väldigt trevande, men så småningom så klarnade bilden mer och mer. Vi fick klart för oss hur viktig arbetsmiljöfrågan var och hur den hängde samman med samhällsförändringen överhuvudtaget.

Arbetsmiljöfrågan spelade en viktig roll redan vid 1961 och 1966 års LO-kongresser, vid 1967 och 1968 års partikongresser. Det var vid den extra partikongressen Arne Geijer fällde sitt uttalande att "det råder idag så vidriga förhållanden på många av våra arbetsplatser att ombuden i denna kongressal inte kan föreställa sig hur det ser ut, inte ens drömma om det."

Så inleddes ett programarbete som ledde fram till handlingsprogrammet Bättre arbetsmiljö 1969, gemensamt för LO och socialdemokraterna.

Det är en ödets ironi att det här programmet framlades vid en presskonferens den 9 december 1969 - utan att väcka någon större uppmärksamhet. Men den 10 december utbröt Kirunastrejken. Den handlade i hög grad om behovet av en bättre arbetsmiljö.

Under åren därefter har de olika fackförbunden presenterat ett djupt imponerande utredningsarbete om förhållandena på våra arbetsplatser. Det är en väsentlig del av den svenska verkligheten som träder fram ur materialet. Naturligtvis finns det många bra arbetsplatser. Det har skett en påtaglig förbättring på många håll och internationellt ligger vi väl framme. Det är likväl ingen ljus bild som förmedlas. Det är en bild av ohälsa och skador, av skämd luft och bullrets plåga, av dåliga ljusförhållanden och hård press på människor; framför allt är det en bild av oro och fruktan inför framtiden.

Efter alla dessa fackförbundsundersökningar står det fullkomligt klart att detta är en av våra viktigaste samhällsfrågor.

Vi vet nu att 82 % av LO:s medlemmar känner oro för sin hälsa när de går till jobbet. De främsta orsakerna till oron är felkonstruerade maskiner, olämpliga metoder - kanske därför att man jagar fram i ackord - och buller. De vanligaste sjukdomarna drabbas ryggs och leder, många skadas också hörseln, andra får hudirritationer eller hudallergier.

Statistiken visar att varje år 300 människor dödas på sin arbetsplats, 1 800 blir invalider, 120 000 skadas.

Debatten om arbetsmiljön har vidgats och kommit att engagera människor långt utanför fackföreningsrörelsens krets. Man kan fråga: varför har den just nu kommit i centrum för intresset?

Det har naturligtvis ett samband med den allmänna standardutvecklingen i samhället. Så länge samhället var fattigt kunde man inte syssla med arbetsmiljöfrågor, det gällde att över huvud taget ha en produktion i gång, att kunna betala löner och kunna leva. Samma situation upplever man på industrier i t ex Kina och Indien idag. I fattiga länder måste man först industrialisera. Arbetsmiljöfrågan får bli nästa stadium. Det säger man rakt ut i dessa länder.

Att vi i Sverige kunnat ta itu med arbetsmiljön beror således främst på vår gynnsamma ekonomiska utveckling. Det har inte varit så många förlorade år som en del försöker inbilla oss. Dessutom finns det ett samband med den allmänna miljödebatten. Behovet att skydda oss för förgiftning och nedsmutsning, att bevara miljön och skydda naturresurserna tillhör också de stora frågorna. När människorna började oroa sig för naturmiljön upptäckte man sambandet med arbetsmiljön.

Man började intressera sig för djurlivet och fann att fiskar dog. De flöt upp med buken i vattenytan. Man började undersöka orsakerna. Det visade sig att fisken hade fått i sig ett gift som hette dieldrin. Så undersökte man varifrån dieldrinet kom. Det användes i produktionen vid framför allt textilfabriker. Och man insåg att detta gift naturligtvis var väldigt skadligt för arbetarna. Men det hade man inte tänkt på förrän naturvännerna började oroa sig för fisken. När man så kom tillbaka till arbetarna såg man sambandet mellan miljödebatten i stort och arbetsmiljön.

Nu förstår de flesta att i miljödebatten går den första frontlinjen på arbetsplatserna. Denna miljöfråga kan vi göra någonting åt omedelbart.

Nästa led blev kopplingen mellan arbetarskyddet, arbetsmiljön och kravet på företagsdemokrati. Vid partiets första större arbetsmiljökonferens i Gustavsberg trevade vi rätt mycket kring frågan om skyddsombuden. Vi kom fram till att det var skyddsombudens ställning som var central i sammanhanget. Det hjälpte inte med enbart bra lagar och många yrkesinspektörer. Det behövdes en garanti för att bestämmelserna verkligen genomfördes på arbetsplatserna. Det kunde man inte klara genom inspektion, det måste människorna själva klara, d v s i första hand skyddsombuden. Men skyddsombuden hade väldigt begränsade befogenheter. Därför insåg vi att det är genom att stärka de arbetandes inflytande över den egna omedelbara miljön som man kan förbättra arbetsmiljön.

Tage Erlander har mycket konkret formulerat denna koppling:

"Demokratien är en oerhört krävande styrelseform. Vi begär av människorna att de skall vara beredda att skaffa sig ett eget omdöme om de mest invecklade frågor. Sedan skall de vara med om att forma en politik på grundval av sina kunskaper och sitt omdöme. Det begär man av dem.

Men i det arbetsliv i vilket de flesta människor lever, så får medborgarna inte någon användning för

dessa kunskaper. Där får de finna sig i direktiv och order. De kan inte ens bestämma vilken ställning de skall ha på sin kropp när de skall utföra skötseln av maskinen. Det kommer en tekniker, en ingenjör, en högskoleutbildad psykolog och talar om för dem att så här skall ni stå. Ännu mindre får de bestämma någonting om fabriken maskiner och vad fabriken skall tillverka o s v. Detta är en orimlig situation: att å ena sidan kräva av medborgarna att de skall ha ett säkert omdöme om valutareservens storlek och mjölkprisernas beroende av jordbruksuppgörelsen och alla dessa ting. Samtidigt som de å andra sidan inte får bestämma vad de själva skall tillverka med sina händer, inte ens hur de skall tillverka."

Om man därför skall fördjupa demokratin, skall man börja ute på arbetsplatserna.

Men nu är arbetsmiljön enbart en del av det hela. Där finns också frågor om anställningstrygghet, löneformerna, utjämning av de sociala förmånerna mellan olika löntagarkategorier o s v. En rad olika problem som alla berör arbetslivet.

Allt detta hör ihop. Tillsammans leder dessa problem in oss på hela frågan om en förnyelse av villkoren i arbetslivet. I samma ögonblick som vi ställer dessa

frågor i centrum för det fackliga och politiska arbetet, så har vi kommit in på en vidgning av hela det traditionella välfärdsbegreppet.

Vad har välfärdspolitiken gått ut på? Vi har förbättrat människor för produktionen genom att ge dem en hygglig utbildning. Vi har lagt underlag för produktionen genom att bygga bostäder, vägar, sjukvård och allt annat. Vi har tagit hand om dem som har slagits ut från produktionen. De som har drabbats av olycksfall, blivit sjuka eller gamla. Det är tunga delar av välfärdspolitiken. Vi försöker också se till att människorna kan bli lediga från produktionen genom arbetstidslagstiftningen och längre semester. Vi försöker ge innehåll åt livet utanför produktionen med kulturpolitik och fritidspolitik.

Men hela tiden har vi tassat runt produktionslivets villkor. En del har föreställt sig en framtida civilisation byggd på fritiden, medan arbetet skulle försvinna mer och mer. Till sist skulle det bara bli någon liten elit som får jobba.

Detta är enligt min mening ett fullkomligt snedvridet sätt att tänka. Så långt vi kan överblicka kommer arbetet att inta en central roll i människans tillvaro. Har man inte ett hyggligt arbete och en rimlig trivsel, färgar det av sig på hela livet utan-

för. Därför måste vi gå direkt in i fabrikena för att socialt förnya produktionens villkor. Den sociala förnyelsen är lika viktig som en teknisk förnyelse av produktionen.

Då säger en del att detta innebär en konfrontation med dem som bestämmer över produktionen. Arbetslivet skall man inte lägga sig i, framför allt inte med politiska åtgärder. Det är ett hot mot effektivitet och lönsamhet och alla goda ting.

Jag tog upp den här problematiken på AROS-mässan 1970. Det blev inte något särskilt vänligt mottagande. Jag försökte uttrycka det på det sättet att det klagas över att ungdomen inte går till industrin. Men är det säkert det att det bara beror på ungdomen? Är det så att de drar sig till andra sektorer av ekonomin därför att de inte vill utsätta sig för risken att bli utrationaliserade? Därför att de inte vill komma till hälsovådliga och riskfyllda arbetsplatser? Därför att de efter 11-12 års utbildning, som ju hela ungdomsgenerationen nu har, vill se sig efter jobb där de kan avancera, i varje fall inte behöva riskera lönesänkning från det att de är 40-45 år? Därför att de fruktar att få komma till arbetsplatser där det finns stora skillnader mellan olika löntagarkategorier som sätter sin prägel på samvaron med arbetskamraterna? Därför att de har gått i skolan och fått lära sig demokratiska arbetsformer för att sedan i

arbetet hamna i ganska hierarkiska system, där de har väldigt litet att säga till om?

Om detta är orsakerna till att ungdomen flyr industriarbetet måste det vara väldigt viktigt för effektiviteten att vi får en social förnyelse av arbetslivet. Annars kommer människorna att fly det praktiska industriarbetet så mycket som de kan.

Det är gammal erfarenhet i svensk politik att åtgärder som vi har drivit igenom av sociala skäl, för att hävda löntagarintressen, också har visat sig vara mycket effektiva för landets ekonomi. Det finns många exempel på det. Ta t.ex 30-talets krispolitik. Den togs bland opponenter som något väldigt farligt, det kunde förstöra näringslivet. Men när krispolitiken fick hjulen igång och massarbetslösheten så småningom försvann så var det till gagn för alla. Gustav Möllers alla sociala reformer kritiserades för att kunna undergräva vår ekonomi, att vi inte hade råd med dem. Men i det ögonblick då socialpolitiken gick in och skapade ett förtroende för framtiden och en trygghet för människorna, blev också den till gagn för hela framstegstakten i ekonomin.

Givetvis finns det en gräns för hur mycket man orkar i varje skede. Skulle man trampa för långt över den gränsen, kan det gå illa. Men i princip finns

det ett klart och positivt samband mellan social rättvisa och ekonomisk effektivitet.

Debatten om arbetslivet på AROS-mässan 1970 fördes i väldigt kall luft. Det talades mycket om lönsamhet och effektivitet. Trots detta behöver vi idag bara läsa den internationella pressen för att se att många företagare insett behovet av en förnyelse inom arbetslivet. Nyligen läste jag en artikel i en engelsk tidskrift - The Economist - som berättade om det för engelsmän remarkabla faktum att det går att bygga skepp med vinst. Så kom en lång artikel om Kockum. Tidskriften ställde frågan varför Kockum bygger båtar med vinst, trots att de svenska lönerna är mycket högre än på andra håll. Svaret blev bl a att Kockums, inte minst efter Kockums-rapporten, har genomfört så påtagliga förändringar i arbetsmiljön och den företagsdemokratiska proceduren att det haft gynnsamma verkningar även för effektiviteten.

I en annan artikel skildrades hur Fiat åkte upp till Sverige för att studera arbetsmetoder hos Volvo och Saab. Slutsatsen var den, att det som kontinenten kan lära av Sverige är framför allt sättet att angripa arbetslivets problem.

Nu har klimatet ändrats väldigt mycket från AROS-mässan 1970. I höstas, två år efteråt, var jag i

Göteborg på en debatt. Där stod jag och talade vackert om lönsamhet medan chefen för SKF stod upp och talade om behovet av bättre arbetsmiljö, mera företagsdemokrati och större anställningstrygghet. Rollerna tycktes i någon mån ombytta. Vi upplever alltså en stor klimatförändring i debatten, vilket vi skall se väldigt positivt på.

Uppslutningen kring arbetsmiljöutredningens förslag speglar också detta intresse från alla parter på arbetsmarknaden.

Det är en utomordentlig styrka för de sociala kraven och för vår ekonomi om man från arbetsgivarsidan helhjärtat går in för jobbet på att förbättra arbetsmiljön.

Den sociala förnyelsen av arbetslivet måste således sättas i förgrunden för det praktiska reformarbetet. Jag är övertygad om att vi i den svenska debatten kommit fram till något som kommer att vara centralt i industriländernas utveckling under 1970-talet.

Eftersom utredningsförslaget om arbetsmiljön också har en rent företagsdemokratisk aspekt, blir det oerhört viktigt att demokratiskt förankra också själva utarbetandet av regeringens kommande proposition.

Därför gör socialdemokratiska partiet och landsorganisationen denna unika snabbremiss av arbetsmiljöutredningens förslag. Den torde vara ett av de mest omfattande experimenten i direkt inflytande, som någonsin har företagits i Sverige. Vi vänder oss till alla de 85 000 skyddsombuden, till alla fackliga organisationer och till alla andra intresserade. Jag vill vädja till alla arbetsgivare, både på den statliga och privata sidan, att lämna utrymme för diskussion om denna remiss, därför att remissen kommer att ha stor betydelse för lagförslaget. Den är också viktig för att skapa intresse för frågorna och för att förankra lagen i löntagarnas medvetande. Jag tror det är i alla parter intresse.

Diskussionen om arbetslivets förnyelse är en diskussion som vuxit fram direkt ur människornas upplevelser i vardagen - ur deras oro för hälsa och välfärd, för omställningar och avskedanden, ur slitet och påfrestningarna och känslan av maktlöshet.

Småningom har ur denna debatt, där de fackliga organisationerna för arbetare och tjänstemän spelat en ledande roll, kristalliserats ut ett reformprogram som spänner över vida fält, men som bärs upp av en gemensam grundsyn.

Där finns den solidariska lönepolitiken och den solidariska skattepolitiken. De lågavlönade har kunnat flytta fram sina positioner. Den måste fullföljas.

Där finns kraven på en utjämning av de sociala förmånerna, med t ex landsorganisationens uppgörelse om en sänkning av pensionsåldern till 65 år med början den 1 juli i år. Den innebär en stor framgång.

Där finns kraven på en förstärkning av kvinnornas ställning på arbetsmarknaden i likaberättigandets tecken. Där återstår ett stort reformarbete som speglas i satsningen på arbetsmarknadspolitik, föräldraförsäkring och barntillsyn. Den särskilda jämställdhetsdelegationen med starkt fackligt inslag har börjat sitt arbete.

Där finns förslaget från Valter Åmans utredning om förbättrad anställningstrygghet. Efter sedvanlig remiss kommer regeringen också där under våren att lägga fram förslag om förbättrad anställningstrygghet för löntagarna.

Där har uppslutningen tyvärr inte varit lika bred som i arbetsmiljöfrågan. Men jag hoppas att kritikererna skall komma på bättre tankar och förstå att

även en förbättrad anställningstrygghet i hög grad inte bara är ett löntagarintresse, utan i hela samhällets intresse.

Alla dessa förslag har ett direkt samband med kravet på en fördjupad industriell demokrati.

Samma strävan till ekonomisk demokrati bär upp en rad andra aktuella reformer.

Höstriksdagen antog regeringens förslag om löntagarrepresentation i företagens styrelser från den 1 april 1973.

Under våren kommer vi att lägga fram förslag om AP-fondernas användning för investeringar i näringslivet. Löntagarna är beredda att ta sin del av ansvaret för vårt näringslivs uppbyggnad.

I Kurt Nordgrens utredning om § 32 går arbetet vidare för att finna lösningar till frågan om ett ökat inflytande för de anställda över arbetets organisation, personalpolitik och arbetsledning.

De andra reformförslagen kommer regeringen att lägga fram under första halvåret 1973. Nordgrens utredning hinner inte bli klar. Den tar minst ett år till.

Denna politik innebär ett fullföljande av en traditionell linje i svensk arbetarrörelse. Förslagen har egentligen två rötter. De hör samman med 30-talets debatt om en planmässig hushållning med våra samlade resurser. Wigforss var den förste i Sverige som drev kraven på bättre planering. Nu måste vi driva hans idéer vidare. Genom att stifta nya lagar om planering av mark och regionalpolitik och att ge oss i kast med att försöka påverka den ekonomiska utvecklingen i stort. Förslagen har också rötter i 20-talets diskussioner om industriell demokrati. Den debatten var oerhört intensiv då, men kom egentligen aldrig fram till mera påtagliga konkreta resultat. Nu får debatten om direkt inflytande en ny knuff framåt genom förslagen om anställningstrygghet, arbetsmiljö och styrelserepresentation. De har alla det gemensamt att de förstärker basinflytandet.

Detta är karakteristiska inslag i en politik som bygger på arbetarrörelsens solidaritetsidéer. Mellan dessa två huvudlinjer måste det finnas balans. Vi måste förstärka den totala planeringen av vår ekonomi. Då uppstår alltid risken för byråkratisering. Motvikten blir att skapa direkt demokrati ute på arbetsplatserna, i miljö- och anställningsfrågor o s v. Direktinflytande får å andra sidan inte le-

da till anarki. Vi måste också ha en planmässig hushållning med våra samlade resurser i hela nationens intresse. 70-talets politik står därför inför uppgiften att smälta samman dessa båda utvecklingslinjer i den demokratiska arbetarrörelsens idétradition. Den planmässiga hushållningen med våra samlade tillgångar och det direkta inflytandet för arbetarna och tjänstemännen över sin omedelbara arbetsmiljö.

I grunden är detta ett uttryck för den solidaritetsidé som driver arbetarrörelsen framåt. Det är också ett uttryck för övertygelsen om att de konservativa tendenserna som nu finns här och var i världen inte leder till ett bättre samhälle, de leder till ett kallt, kommersiellt och kapitalistiskt samhälle.

Solidariteten däremot frigör människornas skaparvilja och handlingskraft. Vi skall inte bara fråga: vad kan du göra för dig själv? Vi skall också ställa frågan: vad kan vi människor göra för varandra? Det är den solidaritetstanke som bär upp strävandena till en bättre arbetsmiljö och en fördjupad företagsdemokrati.